

AHMET HÂŞİM'İN MERDİVEN ŞİİRİNİN DEYİŞBİLİMSEL BİR İNCELEMESİ

Arda ARİKAN*

ÖZET

Deyişbilimsel bir çalışmanın iki yolla yapılabildiği genel kabul görmektedir ki bunların ilki metindeki dil kullanımının sistematik bir tahlilini yapmak ve metnin dilsel özelliklerini estetik bir kaygıyla yorumlayarak metnin taşıdığı anlamları ortaya çıkarmak, diğeri de kullanılan dilin başka dil sistemlerinden nasıl farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktır. Hangi yolu izlersek izleyelim deyişbilimsel bir okumanın odak noktası seslerin ve sözlerin metni oluşturan dil sisteminin oluşturucuları olarak kabul görülerek incelenmesidir. Bu çalışmada, Ahmet Hâşim'in "Merdiven" başlıklı şiirinin deyişbilimsel bir incelemesi özellikle şiirin söz ve ses dizimi bağlamında sunulmaktadır. Çalışmada şiirdeki sayısız söz ve ses tekrarının anlam boyutuyla olan ilişkisinin şiirin en önemli estetik özelliği olduğu savı tartışmaya açılmaktadır. Sonuç olarak bu şiirin özelinde, şairin çizdiği çerçeve dâhilinde, sözcük düzeyinde anlam arayışının imkânsızlığına vurgu yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Ahmet Haşim, deyişbilim, ses, sembolizm

AHMET HÂŞİM'S POEM "STAIRS": A STYLISTIC ANALYSIS

1

ABSTRACT

It is generally accepted that stylistic analysis can be processed in two complimentary ways. The first one assumes that the researcher completes a systematic analysis of the text while interpreting the linguistic devices apparent in the text in an aesthetically aware manner so that specific meanings can be ascribed to the particularities of the text. The second one, building onto the first one, aims to show how this systematic language use differs from other language systems. No matter which way we follow, a stylistic analysis must focus on the sounds as well as the utterances as components of a system that makes up a text. In this study, Ahmet Hâşim's poem, titled "The Ladder" is analyzed stylistically by focusing on the sounds and utterances to see how this language system is related with the meaning of the poem. It was seen that constant repetitions are closely related with the poet's concerns about the aesthetics and meanings inherent in the poem while it is equally valid to suggest that such a system makes interpreting the poem impossible because of the frame of the text set by the poet himself.

Keywords: Ahmet Haşim, stylistics, sound, symbolism

* Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü,
ardaari@gmail.com

Giriş

Parkinson ve Thomas'ın (2000: s. 73) belirttiği gibi edebi metinlerin incelenme yöntemlerinde tarihsel süreç içerisinde değişiklikler olmuştur (Tablo 1). Geleneksel olarak bir edebi metin, özellikle de bir şiir, incelenirken anlam bulunduğu anda biten inceleme alternatif bakış açıları yerini en olası anlamın bulunmasından sonra bile alternatif anlamların da düşünülmesini ve incelenmesini içermektedir. Bu yönüyle son dönem edebiyat incelemelerinde metinlerin anlamlandırılması ve yorumlanmasında önemli açılımlar olmuş, birçok edebi metin yeni yorumlarla okuyucuların düşün dünyasını zenginleştirebilmiştir diyebiliriz.

Tablo 1. Geleneksel ve Alternatif Bakış Açılıyla Edebi Metin Çözümleme Süreci

Geleneksel Bakış Açısı			
Bu bir söz sanatı mıdır?	Evet	Anlamı bul	Dur
	Hayır	Dur	
Alternatif Bakış Açısı			
Edebi bir anlam taşıyor mu?	Evet	Olası anlamları incele	
	Hayır	Diğer olası anlamları incele	

Biçembilim yazınsal dilin günlük dilden farklılığına özel önem verirken “dil kullanımının durumsal bağlama ve değişik ortamlara bağlı olarak hangi biçimlerde ortaya çıktığını inceler” (Erden, 36). Yazınsal eleştiriyi yapan kişi “yazınsal bir metnin sözel yapısında birbirinden zıt görünen, sıra dışı dil kullanımlarının var olduğunu baştan kabul eder” (s. 37) ve yöntem olarak da “bir yandan dilbilimsel betimleme, diğer yandan da eleştirel yorum” yapar (s. 38). Leech’e göre eleştiren/yorumlayan kişi ya önce metnin dilbilimsel incelemesini yapar ve ardından da elindeki bulgularla metnin yazınsal yorumlamasını oluşturur ya da metnin yazınsal olma niteliği taşıyan kısımlarını seçip daha sonra dilbilimsel açıdan inceler (aktaran Erden, s. 38-39).

Wellek ve Warren (1983) dilbilim araştırmalarının edebi metinlerin incelenmesindeki önemine değinerek dilbilim çalışmaları “dilnin estetik bakımlardan rolünü araştırmak amacını güttüğü zaman, kısacası bir bakıma stilistik (üslup incelemesi) çalışması haline gelince edebi bir mahiyet kazanır” (s. 232) demektedir ve “bir edebi eserin özellikleri ancak stilistik metotlarla ortaya konabileceğinden stilistik büyük önem taşımaktadır” görüşünde olduklarını beyan etmektedirler. Bilimsel olarak deyişbilimi yöntemsel olarak ilk kullananların Rus biçimcileridir ve onları takip eden

yıllarda deyişbilim (stylistics) terimini de ilk kullanan kişi, Saussure'den etkilenen, Charles Bally'dir (Kaya, 2009).

Üslûp terimini dili “seçme ve düzenleme işi” olarak tanımlayan Ökten (2017, s. 370) ayrıca üslûp bilgisinin özellikle gençlerde eleştirel düşünme becerilerini geliştirebileceğinden bahsetmektedir. Parkinson ve Thomas' (2000) göre deyişbilimsel bir çalışma iki yolla yapılabilir ki bunların ilki “edebi eserin dil sisteminin sistematik bir tahlilini yapmak ve onun özelliklerini estetik amacı açısından yorumlayarak genel manasını ortaya çıkarmaktır” (s. 237). Stilistik çalışmada uygulanabilecek ikinci yol birinci yolu reddetmeden farklılıklar üzerine yoğunlaşır ki “dil sisteminin başka dil sistemlerinden ne gibi hususlarda ayrılıklar gösterdiğini” (s. 237) inceler. Hangi yol izlenirse izlensin yazarlara göre bir deyişbilim bir çalışmada “ilk yapılacak iş seslerin tekrarı, kelime sırasında yapılan değişiklikler, yan cümleciklerin yerli yerine oturtulup oturtulmadığı gibi” hususların gözden geçirilmesidir.

Bir edebi metin yalnızca onu oluşturan dilbilgisi kuralları ya da noktalama işaretleri ile değil aynı zamanda onun okunduğu zaman, yani seslerle ifade edildiği zaman okuyucunun/dinleyicinin duygularına kattıkları ile de anlam kazanır. Wellek ve Warren (1983) da “iyi yazılmış bir şiirde kelimelerin sesleriyle manaları arasında çok sıkı bir bağ vardır” (s. 230) demektedir ve “kelimelerin kendi manalarından başka bir ses ve mana yoluyla veya türedikleri diğer kelimeleri hatırlatmak suretiyle taşıdıkları başka manaları da vardır” (s. 230-231) diye eklemektedir. Dolayısıyla bir şiirdeki ses birimlerinin anlamla ilişkilendirilmesi sürecinde tonlama gibi dilsel unsurların da önemi bulunmaktadır.

Şiirin ya da herhangi bir edebi metne anlam verme sürecinde metinde geçen ses bilgisine dayalı özelliklerin kattığı anlamın ortaya konulması kadar kullanılan sözcüklerin uzunluk ve kısalıklarına dikkat edilmesi de etki etmektedir. Wellek ve Warren (1983), Milton'un şiirlerinde kullanılan sözcükleri uzunlukları ve kısalıkları bağlamında değerlendirirken “bu çeşit kelimelerin şiirde kullanılması ise kelime ile işaret ettiği eşya arasında bir gerilim yaratmaktadır” (s. 241) demektedir. Öyleyse, şiirin uzun kelimelerden oluşması ile okuyucuda bıraktığı etki gerilimdir diyebiliriz. Her ne kadar birer iddiadan öte geçemese de, böylesi örneklerin insanın ruh sağlığı ile yazdıkları arasında ilişki olduğu görüşünü savunan Leo Spitzer gibi bilim insanlarının görüşlerini de desteklediğinden bahsedilebilir. Proust'un “a cause de” (yüzünden) deyimini sık sık kullanması, onun melankolik ve kendine mahsus fatalistik bir insanca sahip olduğunu göstermektedir” (aktaran Wellek ve Warren, 1983: s. 243) demektedir. Yine “Alman bilginlerinin çoğu, sarsıntılar geçirmekte olan, ne yapacağını şaşırılmış ve ıstırap çeken bir ruh ile yoğun, anlaşılması güç ve dolambaçlı bir anlatış arasında mutlaka bir paralellik olduğunu kabul ederler” (s.

245) diye belirten Wellek ve Warren (1983) yazarın böylesi bir üslubu taklit de etmiş olabileceğini de hatırlatırlar.

Üslup, deyişbilime göre, her bir yazın ve hatta her bir metnin ayrı ayrı değerlendirilmesini zorunlu kılan bir özelliktir ki Buffon bunu “Üslup kişinin kendisidir” şeklinde açıklamaktadır (akt. Kaya, 2009, s. 14). Her bir yazarın onu diğerlerinden ayıran bir sözcük seçimi ve sözcükleri sıralama alışkanlığı olduğu gibi, aynı yazarın her bir metninde o metni diğerlerinden ayıran özellikler de bulunmaktadır. Bir metnin Deyişbilimsel olarak incelenmesinde, öyle ki, işte bu yazar ya da metnin özellikleri dilbilimsel terimler aracılığıyla ele alınır. Örneğin, bir şiiri Deyişbilimsel bir açıdan inceleyen bir araştırmacı, metindeki eşsesli sözcüklerin (homophones) sayıca fazlalığına dikkat ederek sırf bu sözcüklere odaklanabilir. Yazımları farklı olan ancak aynı sesle ifade edilen eşseslilerin yazar ya da şair tarafından sıklıkla kullanılmasını anlam boyutuna yaptığı katkılarla inceleyebilir. Türk edebiyatı bağlamında değerlendirildiğinde, eşsesli sözcükleri kullanabilen bir yazarın üslubunun diğerlerinden farklı olduğu iddia edilebilir çünkü resmî belgelerde ya da bilimsel dildeki kullanımlarında eşsesli sözcükleri örneğini bulmak zor, hatta neredeyse imkânsızdır. Buna karşın, günlük dildeki sesletim alışkanlıklarımız eşsesli kelimelerin en azından günlük dilimizde yer etmekte olduğunu da gösterebilmektedir. Örneğin, bir konuşmada “Arda ne yaptı?” sorusuna yanıt olarak “Aarına gitti” (sesletim olarak) denildiğinde konuşmacının “ağır” ya da “ahır” sözcüklerinden birini seslettiğini de düşünebiliriz. Konuşmacı, bu noktada, ya Arda’nın kendisine yöneltilen laflara “kızdığını” ve gurur meselesi yaptığını (“Ağırına gitti.”) ya da konuşmacının onu bir büyükbaş hayvana benzetmek maksadıyla onun “evine” gittiğini (“Ahırına gitti.”) kastettiğini söyleyebiliriz. Yine Antalya yöresinde sıklıkla duyduğum “kâr” sözcüğünün “kar” olarak sesletilmesi, Türk Dil Kurumu’nun sesli harflerimizden şapkeyi kaldırmış olduğu tevatürü de düşünüldüğünde pekâlâ eşsesli kelimelerin en azından günlük dilimizde var olduğunu kabul etmemizi sağlayacak örneklerdendir. Burada yazılı metnin değil, metindeki sözcüklerin ve öbeklerin sesletiminin ve daha da önemlisi tonlamanın önemi olduğunu vurgulamakta fayda görüyorum çünkü özellikle şiir ve diyaloglar duymak, duyurmak amacı taşıyan kullanımlar olup bu tarz metinlerin incelenmesinde yazılı ifadeye ek olarak onların sesletimdeki çeşitliliklerinin anlam boyutuna getirdiği zenginliği de öngörmek gerekmektedir.

Metinlerde karşımıza çıkan dilbilimsel ve deyişbilimsel unsurlar elbette ki bunlarla kalmamaktadır. Çokanlamlı sözcükler de (homonym) bir sözcüğün birden fazla anlamının olmasına işaret eder ki Türkçe çokanlamlı sözcüklerin çok fazla sayıda olduğunu hepimiz biliyoruz. Örneğin, “Arda’ya baktım” diyen bir konuşmacı ya “sağlık durumu iyi olmayan Arda’nın ihtiyaçlarını giderdim” ya da “gözümü Arda’dan ayırmadım” demek istemiş olabilir. Tonlamaya göre bu iletinin anlamı

“Arda’ya baktım; başkasına değil” ya da “Arda’ya baktım; sadece bu, onunla iletişime geçmedim” anlamlarını da içererek tümce olarak anlam genişlemesini işaret edebilir. Deyişbilim yani üslup çalışmaları söz konusu olduğu zaman, o halde, Türk edebiyatını çalışanlar dilde çoğu zaman saklı olarak yer alan eşsesli sözcüklere de, gayet sıkça kullanılan çokanlamlı sözcüklere de odaklanmak ve sözcüklerin hem diziliş ve hem de anlam boyutundaki anlamlarına itinayla eğilmek zorundadırlar.

Bu çalışmada da, Ahmet Hâşim’in “Merdiven” başlıklı şiirinin deyişbilimsel bir incelemesi özellikle şiirin söz ve ses dizimi bağlamında sunulmaktadır. Çalışmada şiirdeki sayısız söz ve ses tekrarının anlam boyutuyla olan ilişkisinin şiirin en önemli estetik özelliği olduğu savı tartışmaya açılmaktadır.

Ağır, ağır çıkacaksın bu merdivenlerden,
Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak,
Ve bir zaman bakacaksın semâya ağlayarak...
Sular sarardı... yüzün perde perde solmakta
Kızıl hevâları seyret ki akşam olmakta...
Eğilmiş arza, kanar, muttasıl kanar güller;
Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller,
Sular mı yandı? Neden tunca benziyor mermer?
Bu bir lisan-ı hafidir ki rûha dolmakta,
Kızıl hevâları seyret ki akşam olmakta... (Haşim, 2008, s. 83)

Şiirin Deyişbilimsel İncelemesi

Şiirin deyişbilimsel incelemesini tamamlamak için daha önce Tablo 1’de sunduğumuz alternatif çalışma yöntemini bu deyişbilimsel çalışmada kullanmamız yerinde olur. Şiiri oluşturan ses ve sözlerin edebi dilin anlam boyutuyla ilişkilendirilmesini sağlayan bu yöntemin içeriği Tablo 2’de sunulmaktadır. Tabloda da görülebileceği gibi şiirin temel eksenini oluşturan ses ve söz birimlerinin her birine tek bir anlam atfetmemiz şiirin genel çerçevesi içinde olası değildir. Şiirde, örneğin, “ağır ağır” olarak betimlenen “çıkma” eyleminin “yavaş yavaş” ya da “hantal, kilolu,” anlamında kullanılmış olabileceği görülmektedir. Dahası genelde merdivenlerin basamaklarını tırmanarak yukarı çıkmak olarak algılanan bu eylemin belki de merdivenlerden dışarı çıkmak, artık merdivenleri terk etmek anlamında kullanılmış olabileceği de unutulmamalıdır. Yine “eteklerinde” sözü hem merdivenin alt ya da yan kısımlarını hem de merdivende bulunan kişinin eteklerine işaret etmesi olasıdır. Bununla birlikte “eteklerinde” ifadesi bir kadın giysisini çağrıştırmaktayken, şairin erkek olduğu ve metinde cinsiyete başkaca bir göndermede bulunulmadığı için anlamlandırmayı zorlaştıran bir kullanım olduğu görülmektedir. Buna ek olarak, güneş rengi ifadesinin belirsizliği, suların renkle mi eylemle mi olan ilişkisi, güllerin kandırılması ya da kanaması, perde perde ifadesinin

ciltte yaşlanmayla beliren kırıksıklıklara da eylemin an be an gerçekleşiyor olmasına da göndermede bulunması ve son olarak da alev gibi ifadesinin sıcaklık, renk ve duygusal his anlamlarına gelmesi şiirin anlamlandırılmasını imkânsız kılmaktadır.

Tablo 2. Şiirde “edebi anlam içermesi bakımından” incelenen birimler

Birimler	Olası Anlamlar
Ağır ağır	1. Yavaş yavaş 2. Hantal (ağırlık)
Eteklerinde	1. Merdivenin mi eteklerinde? 2. Merdivendeki insanın mı?
güneş rengi	1. Sarı 2. Kırmızı 3. Beyaz 4. Kızıl
Sular sarardı	1. Sarı renge dönmek 2. Çepeçevre kuşatmak
kanar güller	1. Kandırılır 2. Kan kaybeder
perde perde	1. Kırıksıklık 2. An be an
alev gibi	1. Sıcaklık 2. Renk 3. His

Şairin dehası sözcük içlerine sakladığı ikilemelerde de saklıdır. Şair yineleme, ikileme, çokluk bildirme türünde/anlamında olan sözcüklerin içine de yinelenen (bül-bül) ya da izdüşüm (hava) yaratan sesler yerleştirerek şiirin genel havasını sözcüklerin içine sindirerek güçlendirmiştir. Şiir metninde bu ses tekrarları kırmızıyla gösterilmiştir.

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden.
Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak.
Ve bir zaman bakacaksın semâya ağlayarak...
Sular sarardı... yüzün perde perde solmakta.
Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta...
Eğilmiş arza, kanar, muttasıl kanar güller.
Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller...
Sular mı yandı? Neden tunca benziyor mermer?
Bu bir lisân-ı hafidir ki ruha dolmakta.
Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta...

Şiirdeki genel hava “neden?” sorusuna şairin “lisân-ı hafîdir” diye cevap vermesinde yani şiirin (varsa) anlamının örtük olduğunu alenen ilan etmesindedir. Buna karşın, anlam çıkarma çabasından vazgeçmeyen okur şairin bunun beyhude bir çaba olduğunu açıkça ifade etmesini göz ardı ederek anlam çıkarmaya, şiirde var olduğuna inanılan tek bir anlamı sabitleyerek şiiri kavramsallaştırma eğiliminden de vazgeçmemektedir kuşkusuz ancak şairin okuru bu noktada şaşırtması bununla da kalmaz. Şair çok anlamlı (polisemik) sözcükler kullanarak şiiri anlamamızı zorlaştırır. Şairin bizlere kurduğu bu oyun kullandığı sözcüklerin çokanlamlılığına dayandığı oyunlarıyla da bitmez. Sözcüklerin birçoğu kendi içlerinde tekrar eden sesler barındırır ve bu sesli oyunda tonlamamız her bir dizenin anlamını sabitlememizi zorlaştırır. Örneğin, “Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller” dizesi aşağıdaki anlamlara gelebilir (belki de bunların hiçbiridir; şaire içkin, bizim algılayamadığımız öznel ve başka bir anlam taşıyor olabilir):

1. Dallardaki kanlı bülbüller “alev gibi” dururlar. (İletinin vurgusu: renk).
2. Aleve benzeyen dallarda bülbüller “durur.” (İletinin vurgusu: hareket etmezler).
3. Aleve benzeyen dallarda duranlar “bülbüldür.” (İletinin vurgusu: Alelade bir kuş türü değil, bülbüldür).
4. Dallardaki kanlı bülbüllerin duruşu alev gibidir. (İletinin vurgusu: Tüm görüntünün betimlenmesi)

Şiirde su ve ateş imgelerinin baskın olarak kullanıldığını görmekteyiz ancak şiirdeki bu imgelerin anlam boyutunda ele alındığında geleneksel ya da alışıldık su ve ateş imgelerine benzemediğini, bu imgelerden suyun temiz, akıcı, saf ve ateşin de yakıcı, ısı ve ışık verici olarak betimlenmediğini görürüz. Örneğin su “sarardı”, denilirken ya suyun renk değişikliğine uğradığı ya da suyun çepeçevre kuşatması anlamında kullanılması durumunda alışıldık özelliklerinden çok başka bir anlam ve işlev yüklendiği görülür. Yine ateş de şiirde bir sözcük olarak geçmemekle birlikte güneş, alev ve yanmak sözcükleriyle birlikte akıllara gelmektedir. Şiirde güneş belirtilmeyen o müphem rengiyle, alev yalnızca dalları ya bülbülleri betimleyen bir renk olarak ve yanmak da “Sular mı yandı?” sorusu bağlamında yine müphem hatta doğal şartlarda imkânsız olan bir durumu niteleme amacıyla ele alınmıştır. Bütün bu örnekler de şiirde oluşturulan imgelerin anlamlandırılabilmesindeki boşlukları işaret eden dil kullanımından doğmaktadır. Belirsizliklerle dokunmuş bu şiirdeki imgeler okuyucuyu şiiri anlamlandırmada kararsızlığa itmektedir ve dolayısıyla okuyucuya şiirden geriye sadece şiirdeki “ses cümbüşü” kalmaktadır.

Daha önce belirttiğimiz, şiirin uzun kelimelerden oluşmasının okuyucuda gerilim yarattığı önermesini bu şiirde değerlendirdiğimizde görüyoruz ki şiir gayet kısa sözcüklerden oluşmaktadır. Böylesi bir söz düzeninde, bu şiir çerçevesinde, belirli

yapılan tek bir anlam taşıdığını iddia etmek zor değil, imkânsızdır. Örneğin, aşağıdaki söz yapıları incelendiğinde şairin vermek istediği anlamın (ki eğer varsa) belirgin olduğunu kabul etmek olanaksızdır:

Ağır ağır: 1. Hantal ve kilolu 2. Yavaşça.

Güneş rengi: Belirsiz bir renk.

Perde perde: 1. Kırıksıklıklar 2. An be an.

Eteklerinde: 1. Merdivenin kenarlarında 2. Çıkan kişinin ayaklarında.

Sular sarardı: 1. Suların rengi değişti 2. Sular çepeçevre kuşatırdı.

Eğilmiş arza: 1. Yere doğru yönelmiş arz 2. Arza sunulmak için davranılmış.

Sonuç

Ölünceye kadar madde ile ruh arasında kararsız gezintiler yapan Hâşim'e göre mânâ, âhengin telkinâtından başka bir şey olarak da görülmemektedir (Yazar, yıl yok). Dolayısıyla Hâşim'in şiirinde anlamı, onun ifadesiyle ahengi açımlayarak anlayabiliriz. Nabi (1974), Haşim'in şiirlerinde sözcükler "ses cümbüşü içinde yüzerken" der ve Haşim hakkında da "O, 'belagata nerede rastlarsan boğazına sarıl' diyen Verlaine gibi düşünüyor" demekle şaire göre şiirin "nesir gibi anlaşılacak için değil, fakat duyulmak üzere vücut bulmuş, musiki ile söz arasında, sözden ziyade musikiye yakın, mutavassıt bir lisan" (s. 9) olduğuna kanaat getirdiğini ifade etmiştir. Öte yandan, Ahmet Haşim'in özellikle serbest müstezat kullanımında hem mısraı tek tek hem de bütün olarak diğer mısralarla birlikte müşterek düşündüğü ve böylece yeni ahenk kalıpları aradığı da bilinmektedir (Önal, 2008).

Hâşim'e göre "şair ne bir hakikat habercisi, ne bir belagatli insan, ne de bir kanun koyucudur" çünkü "şairin dili nesir gibi anlaşılacak için değil fakat duyulmak üzere vücut bulmuş, musiki ile söz arasında, sözden ziyade musikiye yakın orta bir dildir" (Hâşim, 2013: s. 75).

Türk şiirinde bu kadar çok sık sözcük ve ses tekrarının olduğu başka bir şiir var mıdır bilmiyorum. Ancak görünen o ki sık tekrarın, anlamı ya da verilmek istenen mesajı pekiştiriyor olması açıklaması bu şiirde işlemiyor, tam tersi, tekrara dayalı böylesi bir ses sistemi yarattığı ses cümbüşü vasıtasıyla aslında şiirin daha da anlaşılabilir olmasına sebebiyet veriyor.

Pekiye böylesi bir şiiri anlamak için nasıl bir açıklama kullanılabilir? Ahenk, uyum, sözcükler ve onları birbirine bağlayan dilbilgisi öğeleriyle yaratılan bir duygu olduğuna göre, şiirin biçimine bakmak en doğru yoldur diyebiliriz. Tunç (2014) 'Merdiven' şiirini metaforlar bağlamında incelediği çalışmasında geleneksel şiir araştırmalarında Türk bilim insanlarının "Ahmet Haşim'in 'Merdiven' şiirini her ne kadar özgün okumalara tabi tutsalar da şiirin hayatla ilişkisi olduğu konusunda

hemfikirdirler” demek ve “Alıntılanan şiirin merdivenden nasıl çıkılacağı ile ilgili bir öneri değil de hayata gönderimde bulunduğu ve merdiven sözcüğünün gerçek anlamında kullanılmayıp yaşamın metaforu olduğu düşüncesi şiirle ilgili yorumlarda genel bir kabuldür” (s. 188) diyerek şiirin genel anlamının hayatla ilintilendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Tunç (2014), makalesinin amacını ve yöntemini de tekrar hatırlattığı son cümlesinde, “Ahmet Haşim’in şiirinde gündelik dilde yer alan üç farklı kavramsal metaforu birleştirerek özgün bir şiir oluşturduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır” (s. 191) demek ve böylece ‘Merdiven’ şiirinin günlük dil kullanımı bağlamında bu şekilde açıklanabileceğini ortaya koymaktadır. Oysa bizzat Haşim’in “Nesrin müvellidi akıl ve mantık, şiirin ise idrak mıntakaları haricinde esrar ve meçhulâtın geceleri içine gömülmüş, gâh-ü bigâh ufk-u mahsusatı akseden kutsi ve isimsiz bir menbadır” (akt. Evrim, 1950, sayfa yok) dediği de gözönüne alındığında bu şiirin, diğer bütün Haşim şiirlerinde olduğu gibi, bir şiir olarak değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır..

Çınarlı (1973), “Bir musiki parçası gibi insanı sarıveren ve –anlamını düşündürmeden– tekrarlamak isteği uyandıran” dizeleriyle “ahenk ve ritm bakımından mükemmel” şiirler yazan Haşim’in “Kendisine yapılan itirazlar, şiirlerinin anlam bakımından biraz kapalı oluşundan doğuyor” diyerek aslında Haşim’in şiirlerini anlamlandırma sürecinde geleneksel edebiyatçıların bir çeşit “anlam fetişi” sahibi olmalarından kaynaklanan sorunu gözler önüne seriyor. Kanımca her şiir hayatla ilgili olmakla beraber şiirde geçen sözcüklerin ancak kasıtlı okumalarla hayat, ölüm, yaşlanma gibi deneyimlerle ilintilendirilebileceğine inanıyorum. Ancak bu çalışmada görülmektedir ki böylesi bir yöntem hem bilimsel çalışmanın hem de bu şiirin işleyişine ve ruhuna ve hem de şairin sanat görüşüne aykırıdır. ‘Merdiven’ şiiri, ancak ve ancak şiirde yer alan sözcüklerin ve tamlamaların günlük dildeki ilk anlamlarına işaret ettiği şekilde anlamlandırılırsa şiirin bu temaları içerdiği söylenebilir ki böylesi bir anlamlandırma da şiiri sanatın değil günlük dilin malzemesi ve hatta nesnesi konumuna indirir. Sembolist bir şair olduğu kabul gören Haşim’in sanatını sanatsal yaratım sürecinden uzak, gündelik dilin uzantısı olarak konumlandığını söylemek ne kadar imkânsız ve hatalıysa, bu şiiri gündelik dilin sınırları içinde anlamlandırma da o kadar hatalıdır demek zorundayız.

Hâşim’in şiirlerinde, en azından bu şiirinde anlamsızlığı, en azından hayatın anlamsızlığını görenler de yanılırlar çünkü şiirde bahsedilen hayatsa, Hâşim hayatın anlamsızlığından değil hayatın “lisân-ı hafî” oluşundan bahseder. Geleneksel yorumlarda karşımıza çıkabilecek olan “Hâşim ‘Merdiven’ şiirinde hayatın anlamsızlığından bahsediyor” önermesi bile kanımca tümüyle yanlıştır çünkü şiirde hayatın anlamsızlığından değil, sadece onun sır dolu oluşundan bahsediliyor diyebiliriz. Yani şaire göre hayat anlamsız değil, ancak ve ancak bilinemezlik olabilir.

Lewis Carroll ve Christian Morgenstern'in eserlerinden yola çıkarak bu gibi hayali kelimelerle edebi metinlerini işleyen yazarların "zaten anlaşılması imkânsız bu âlemi, dilin daha da anlaşılmaz bir hale getirdiği" (s. 242) üzerinde durmuştur. Şiirde birbirini dilbilgisi öğeleriyle kucaklamış bulunan sözcüklerin de bu şiirde yarattığı "mükemmel" anlam budur diyebiliriz. Bu anlam da her şeyden önce seslerle yaratılır ki anlam, sözcüklerle değil seslerle yaratılan lisân-ı hafî'dir.

Kaynakça

- Çınarlı, M. (1973). Haşim'i anarken. *Hisar Dergisi*, 3-4. (İstanbul Şehir Üniversitesi e-arşiv Sistemi, Taha Toros Arşivi: <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/10770>)
- Evrimer, R. N. (1950). Ahmet Haşim. *Hisar Dergisi*, sayfa no yok. (İstanbul Şehir Üniversitesi e-arşiv Sistemi, Taha Toros Arşivi: <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/10773>)
- Hâşim, A. (2013). *Bize Göre*. İstanbul: Etkileşim.
- Haşim, A. (2008). *Bütün Şiirleri: Piyale/Göl Saatleri, Diğer Şiirler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaya, S. Ü. (2009). *Stylistic analysis of Charles Dickens's "Christmas Books"*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocakaplan, İ. (2009). *Ahmet Hâşim*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.
- Nabi, Y. (1974). *Ahmet Haşim: Hayatı, Sanatı, Eserleri*. İstanbul: Varlık.
- Ökten, C. E. (2017). Üslûpbilim açısından Türk edebiyatı dersinin değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 12(25), 359-372.
- Önal, M. (2008). Edebi dil ve üslup. A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 36, 23-47.
- Parkinson, B. P. & Thomas, H. R. (2000). *Teaching literature in a second language*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Tunç, G. (2014). Kavramsal Metafor Ve Şiirsel Metafor İlişkisi Bağlamında Ahmet Haşim'in "Merdiven" Adlı Şiiri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 186-191.
- Wellek, R. & Warren, A. (1983). *Edebiyat biliminin temelleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yazar, İ. (yıl yok). *Hâşim'in sanatı ve merdiven şiiri üzerine bir tahlil denemesi*. <http://web.deu.edu.tr/ilyas/yayinlarim/hasiminsiiri.html>